

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Мовознавство

УДК 811.111'0

Сніжана ГОЛИК,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) snizhana.holyk@yandex.ua*

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК LINGUA FRANCA У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ

У статті здійснена спроба проаналізувати особливості розвитку англійської мови в епоху глобалізації, еволюційні зміни, що зумовлюють появу нових варіантів англійської мови, та функції, які вона виконує у суспільному житті. Також ідеться про стрімке поширення англійської мови, яке, по праву, вважається одним із головних глобалізаційних викликів. Особлива увага приділяється питанням, пов'язаним із варіативністю англійської мови. Водночас, визначаються критерії щодо виділення локальних варіантів та Global English, та перспективи їхнього розвитку.

Ключові слова: глобальна англійська мова, lingua franca, міжкультурна комунікація, міжнародна англійська, Englishes, варіанти англійської мови, варіативність.

Лит. 15.

Snizhana HOLYK,

*PhD in Philology, Associate professor of English Philology Department
State University «UzhNU»
(Ukraine, Uzhhorod) snizhana.holyk@yandex.ua*

ENGLISH AS A LINGUA FRANCA IN THE MODERN WORLD: THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION

This article presents an attempt to analyze the development of English in the epoch of globalization, evolutionary changes causing the appearance of new variants of English and the functions of English in social life. Moreover, it deals with the rapid spread of English, which is believed to be one of the main globalization challenges. This study offers an insight into the problem of English language variation. We also discuss the criteria to define both local variants and Global English, as well as perspectives of their development.

Key words: Global English, lingua franca, cross-cultural communication, international English, Englishes, variants of English, variation.

Ref. 15.

Снежана ГОЛИК,

*кандидат филологических наук, доцент кафедры
английской филологии ГВУЗ «УжНУ»
(Украина, Ужгород) snizhana.holyk@yandex.ua*

АНГЛІЙСЬКИЙ ЯЗЫК КАК LINGUA FRANCA В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье предпринимается попытка проанализировать особенности развития английского языка в эпоху глобализации, эволюционные изменения, которые привели к появлению новых вариантов английского языка и его функции в современном обществе. Также говорится о стремительном распространении, которое по-праву считается одним из главных вызовов глобализации. Особенное внимание уделяется проблемам языковой вариативности. В то же время, описываются критерии выделения локальных вариантов и Global English, и перспективы их развития.

Ключевые слова: глобальный английский, lingua franca, межкультурная коммуникация, международный английский, Englishes, варианты английского языка, вариативность.

Лит. 15.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації спостерігається чітка тенденція щодо вживання англійської мови як універсальної мови-посередника. На думку ряду дослідників, перспективи розвитку Global English визначаються не одним чинником, а сукупністю факторів та тенденцій. Сучасна англійська мова засвідчена у цілому ряді національних та регіональних варіантів, які інколи паралельно функціонують із мовами місцевого населення. При цьому, норми носіїв англійської мови поступово втрачають свою роль стандарту для користувачів за межами англосмовних країн [6, 13–15].

Актуальність дослідження особливостей розвитку англійської мови визначається тим, що в епоху такого глобального білінгвізму спілкування англійською мовою є нормою, тоді як дотримання мовних і культурних норм Standard English є неонов'язковим, оскільки спілкування відбувається переважно за межами англосмовних країн. Не втрачають своєї актуальності і питання, пов'язані з варіативністю англійської мови. В усьому світі досліджуються різні особливості національних варіантів англійської мови, територіальних та соціальних діалектів. Однак, досі дискусійними залишаються питання, пов'язані зі статусом глобальної англійської мови, а також із природою її стандарту та субстандарту.

Аналіз досліджень. Попередні дослідження щодо ролі англійської мови у світі засвідчують, що ця роль тлумачиться неоднозначно.

З одного боку, англійська мова є lingua franca, добровільно прийнята як засіб спілкування у сфері науки, комерції тощо, або як мова-посередник між мовцями у рамках однієї нації, де жоден із співрозмовників не є носієм. У середні віки термін lingua franca вживався на позначення вузькопрофесійного лексикону торгівлі з обмеженим набором слів і словосполучень на основі латині, арабської та італійської мов. З часом lingua franca починає застосовуватися для збереження і обміну науковою та політичною інформацією.

Відзначимо, що на різних етапах розвитку людства цю роль виконували різні мови (наприклад, грецька, арабська, латинська, французька). Усі вони слугували для акумуляції та передачі інформації у процесі обслуговування контактів різних культур [1, 3].

У наші дні термін термина lingua franca застосовується лише щодо єдиної глобальної мови міжнародного спілкування, якою на цьому етапі розвитку цивілізації є англійська.

З іншого боку, існує ряд досліджень, в яких існує погляд на англійську мову як міжнародну (English as an international language) [12], світову (World English) [7] та глобальну (Global English) [5]. Традиційне розуміння англійської мови як міжнародної позначає її використання для міжнародного та міжетнічного спілкування. Проте використання

англійської мови серед людей різних націй, з різними національними мовами передбачає вживання терміну *lingua franca* [14, 339]. Результатом такого широкого ужитку є те, що англійська мова зазнає впливу як з боку носіїв, так і тих, хто використовує її як іноземну.

Мета статті. Мета нашого дослідження полягає у визначенні статусу англійської мови як мови міжнаціонального спілкування та огляді проблем регіональної, соціальної, етнічної та національної варіативності норм в контексті глобалізації. Ці питання, на нашу думку, потребують окремого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Глобальна англійська – це культурна і політична реальність 21 ст. За визначенням ряду дослідників, для досягнення статусу глобальної, мова повинна відповідати таким критеріям, як широка географія застосування, значна кількість її носіїв як рідної мови, статус державної, офіційної чи регіональної, використання як засобу спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта та домінуюча роль в іншомовній підготовці великої кількості країн [4, 422]. Як наслідок, у сучасній соціолінгвістиці існує сталий стереотип щодо ролі англійської мови як глобального вербального «посередника» [3, 206].

Англійська мова здобула статус глобальної через такі чинники, як активна колонізацію територій, які згодом стають незалежними, але обирають її як державну мову (США, Канада, Австралія); традиційне вивчення цієї мови місцевими елітами для розширення можливостей у колишніх колоніях Великобританії на різних континентах (Індія, Гонконг, Філіппіни); використання цієї мови офіційними міжнародними організаціями, при цьому штаб-квартира однієї із найвпливовіших з них, ООН, знаходиться в Нью-Йорку.

Світовий статус англійської мови зумовлений зовнішніми чинниками, які стосуються вагомості та впливовості народу, який є її носієм. До того ж, ці поняття розглядаються у політичному, економічному, технологічному, освітньому та культурному контекстах [4, 426]. Саме сукупність цих факторів, притаманних США, як зазначає дослідник глобальної англійської Д. Крістал, і зробила її мовою *lingua franca*. Однак, головним чинником є стрімке поширення мови через мережу Інтернет. Враховуючи складний і поступовий еволюційний процес, не можна розглядати усі ці чинники як просту суму для перетворення англійської мови в контактну мову глобалізованого простору. З усією впевненістю, дослідники стверджують про синергетичний ефект складових.

Наприкінці 20 ст. англійська мова все ще розглядалася як моносистема, неподільна мова із єдиним серйозним варіантом у Північній Америці (*American English*). У наші дні, вже неможливо стверджувати про існування «англійської мови» як такої, оскільки світ зіткнувся із багатьма *Englishes* [7]. Самі англійці більше не мають монополії на англійську мову. Крім того, вона перестає бути прив'язаною до носіїв мови і починає існувати окремо від них, уже не будучи американською чи британською, а дедалі більше перетворюючись саме на глобальну англійську як явище. Це означає, що англійська мова починає функціонувати незалежно і відокремлено від своїх носіїв. Фахівці стверджують, що до англомовного світу належить близько півтора мільярда осіб. Англійською сьогодні розмовляють у три рази більше тих, для кого вона є нерідною [2, 324]. У наші дні мова продовжує поширюватися світом, фрагментуючись у багато місцевих діалектів, які отримали назву *Englishes* – англійські мови.

Вже стало звичним серед мовознавців представляти усю різноманітність англійської мови у вигляді трьох кіл (цей поділ належить японському досліднику Braj Kachru) [9; 10].

«Inner circle» – внутрішнє коло – включає переважно носіїв мови таких країн, як Великобританія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Наприкінці 20 ст. вони становили 5,5 % населення світу (400 млн. носіїв).

Друге, зовнішнє коло – «outer circle» – охоплює території, де англійська мова вивчається і використовується як друга мова. Сюди належать переважно колишні колонії Британської імперії, де англійська мова слугує засобом для комунікації між спільнотами, які розмовляють різними мовами.

За рамками цього кола знаходиться «expanding circle» – коло, яке розширюється і охоплює усіх тих, хто вивчає і використовує англійську мову як іноземну. Саме це коло представляє території, які з середини 20 ст. зазнали найбільшого зростання. З наведених у чисельних дослідженнях статистичних даних щодо кількості людей, які спілкуються англійською мовою, наковчї відзначають, що, ті, хто належать до «outer circle» та «expanding circle», значно перевищують за своєю чисельністю носіїв мови. За твердженням дослідника Д. Греддола, саме ці дві категорії вирішуватимуть долю англійської мови у майбутньому [6].

Процеси глобального зближення та взаємодії важко уявити без наявності комунікативних засобів, за допомогою яких таке зближення стає реальним. Таким посередником у сучасному світі стала англійська мова, засіб спілкування і взаєморозуміння між суб'єктами глобалізаційних стосунків у різноманітних сферах. Англійська мова стала своєрідною *lingua franca* для бізнесу та новітніх технологій, важливим засобом торгівлі, академічних обмінів та електронної комунікації для тих, хто не має спільної рідної мови. Англійська перетворилася на засіб доступу до знань та їх поширення. Д. Крістал стверджує, якщо узагальнити все те, що було зроблено англійськими та американськими вченими, то стане очевидно, що в період 1750 – 1900 рр. більше половини всіх значних наукових робіт було написано англійською мовою [4, 421].

Англійська мова починає відігравати домінуючу роль в іншомовній підготовці великої кількості країн, вона використовується як головний засіб спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта. Ця роль стає такою важливою, що відзначають навіть кілька спроб спростити англійську мову, створити таку її форму, яку б легше і швидше могли опанувати іноземці. Серед цих спроб відзначаємо *Globish* – мову, створену Jean-Paul Nerriere у 2004 році із словниковим складом у 1500 слів.

Процеси глобалізації, які розпочалися у 20 ст., стали рушійною силою для диверсифікації англійської мови. Проте, справедливо відзначаємо і зворотній процес, який сприяв уподібненню варіантів англійської мови. Завдяки, перш за все, засобам масової інформації, мовні риси більш престижних варіантів отримали поширення в інших суспільних колах. На практиці це означало, що англійська мова США потрапляє в британський та інші регіональні варіанти.

Як наслідок, англійська мова як глобальний вербальний «посередник» який застосовується практично у всіх сферах глобалізованих взаємостосунків. Ця функція глобальної англійської у наш час у більшості наукових розвідок сприймається як беззаперечний факт.

Визначальною рисою сучасного періоду формування англійської мови є те, що у цьому процесі значна роль відводиться представникам другого і третього кіл (за класифікацією Б. Качру) [10]. Саме тому розвиток англійської мови за межами країн-носіїв призводить до появи характерних особливостей, які є сталими і свідомо підтримують-

ся певним колом людей. Відповідно, варіативність в цих умовах може стати окремим об'єктом інтерпретації.

У сучасній науковій парадигмі серед основних завдань дослідження *Englishes* визначаються такі перспективні напрямки, як лінгвістичні та соціокультурні виміри *Global Englishes*, моделі вживання, інтерлінгвальна та інтралінгвальна варіативність. Важливими є також студії щодо вивчення непохитності позиції англійської мови сьогодення, функції та прогнозовані сценарії розвитку англійської мови в контексті глобалізації, тенденції мовної політики в умовах глобалізованого світу.

Науковці вважають, що кожний новий варіант англійської мови під впливом нового культурного оточення знаходить вираження у новій мовній моделі, яка реалізується на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях. Така модель повинна мати локальний характер і характеризувати мовлення не окремих носіїв, а соціуму. Усі інновації також набувають рис системності і відображають своєрідність та особливості регіональних варіантів. Вони можуть бути представлені як запозиченнями із мов місцевого населення, так і змішаним вживанням структурних елементів англійської та місцевої мов, і що найважливіше, вони виконують свою комунікативну функцію лише у цьому регіоні.

Дослідники вирізняють такі локальні варіанти за трьома критеріями, а саме:

- 1) територіальним – географічна локація;
- 2) мовним – риси відмінності від *Standard English*;
- 3) культурним – характерні культурні реалії даного регіону [2, 325–327].

Критерії щодо визначення статусу *Global English* при цьому є досі дискусійними питаннями [3, 205]. *Lingua franca* відрізняється від власне англійської мови, оскільки проходить власний шлях розвитку, відмінний від британського чи американського варіантів англійської мови. У наш час широке розповсюдження отримують терміни «оффшорна», «контактна» або «глобальна англійська» для позначення міжнародної мови, що використовується в усному і писемному спілкуванні тими, для кого вона є іноземною.

Користувачі *lingua franca* є найбільшою групою в світі і значно переважають тих, хто використовує англійську як другу мову (імігранти). Англійська є рідною лише для кожного четвертого мовця, таким чином, комунікація відбувається переважно між не носіями. Поняття *ELF*, поряд із англійською як рідною мовою потребує системного дослідження – як вона використовується, як функціонує, і головне, як навчати цієї мови. Процес комунікації англійською мовою – це контакти між особами, роз'єднаними мовним бар'єром та відмінностями культур. Емпіричні дослідження лінгвістичних особливостей *ELF* проводяться на різних рівнях – фонологічному (Jenkins 2000), лексико-граматичному (Seidlhofer 2004) тощо. Укладено корпуси *ELF*, такі як *English as a lingua franca in Academic settings (ELFA) corpus* (Mauranen 2003) та загальний *Vienna-Oxford International Corpus of English (VOICE)* (Seidlhofer 2004).

Таким чином, ті риси англійської мови, які є надважливими для міжнародного спілкування і порозуміння між співрозмовниками та яких необхідно навчати для правильного відтворення і сприйняття у наш час відокремлюються від тих, які не призводять до непорозуміння і, відповідно, не є важливими для підготовки тих, хто використовує англійську мову виключно у міжнародному середовищі.

Тому в епоху глобалізації доцільно розрізняти англійську мову як носія та хранителя культури народу та мову як засіб, інструмент комунікації. Оволодіння першою формою дає можливість знайомства з чужою культурою і толерантного сприйняття її традицій та звичаїв народу, тоді як другий аспект сприяє організації діалогу

культур у світовому мовному просторі [2, 212]. Усвідомлення цих головних моментів допоможе вивільнити цінний час для оволодіння основними комунікативними стратегіями.

Висновки. Англійська мова на хвилі глобалізації підкорила сучасний світ і стала основним засобом міжкультурної комунікації. Її поширенню і розповсюдженню сприяло багато факторів, серед яких відзначають домінування двох потужних імперій – британської та американської, посилення могутності США як світового політичного та економічного лідера та стрімкий поступ через мережу Інтернет. Ще одна важлива тенденція сучасного світу – це фрагментація англійської мови на місцеві діалекти – Englishes. Такі діалекти мають локальний характер і характеризують мовлення не окремих носіїв, а соціуму. Для них характерні чисельні інновації, які стають системними і відображають своєрідність цих регіональних варіантів.

Отже, вже беззаперечним є той факт, що світовий порядок визначатиме глобальна англійська, яка потребує комплексного дослідження. Це сприятиме покращенню як процесу викладання ELF, так і порозумінню на міжнаціональних рівнях. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні проблеми варіативності на різних мовних рівнях, дослідженні національно-культурної специфіки системних норм, як локальна англійська мова відрізняється від стандартної англійської, а також як саме рідна мова мовців впливає на використання граматичних та лексичних структур при спілкуванні англійською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багдасарова Н. А. Lingua franca епохи глобалізації. / Н. А. Багдасарова // Пути повышения конкурентоспособности экономики России в условиях глобалізації : мат. конф. – МГИМО : Университет, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mgimo.ru/files/35243/35243.pdf
2. Бородина Д. С. Английский лингва франка – за и против. / Д. С. Бородина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Том 24 (63). – № 1. – Часть 1. – С. 324–331.
3. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. / О. Хоменко // Вища школа. Гуманізація навчального процесу: збірник наукових праць. – 2013. – Вип. LXI. – С. 203–217.
4. Crystal D. English Worldwide / D. Crystal R. Hogg and D. Denison (eds) // A History of the English Language. – Cambridge : CUP, 2006. – P. 420–439.
5. Crystal D. English as a Global Language / D. Crystal – Cambridge: CUP, 2003. – 228 p.
6. Graddol D. English Next: Why Global English May Mean the End of «English as a Foreign Language». / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.britishcouncil.org/learning-research-english-next.pdf
7. Jenkins J. World Englishes / J. Jenkins. – London : Routledge, 2003. – 233 p.
8. Jenkins J. English as a Lingua Franca / J. Jenkins // JACET 47th Annual Convention. – Waseda University, 11 – 13 September 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jacet.org/2008convention/JACET2008_keynote_jenkins.pdf.
9. Kachru B. World Englishes : approaches, issues and resources / B. Kachru // Language Teaching. – 1992. – N. 25. – Cambridge : CUP. – P. 1–14.
10. Kachru B. Models for Non-native Englishes / B. B. Kachru // The Other Tongue : English across Cultures / Ed. by B. B. Kachru. – Urbana & Chicago : University of Illinois Press, 1992. – P. 48–74.
11. Mauranen A. Academic English as lingua franca – a corpus approach / A. Mauranen // TESOL Quarterly 37. – 2003. – P. 513–527.
12. McKay S. Teaching English as an International Language / S. McKay. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 150 p.
13. Seidlhofer B. Closing a conceptual gap: the case for a description of English as a lingua franca / B. Seidlhofer // International Journal of Applied Linguistics. – 2001. – Vol. 11. – P. 133–158.

14. Seidlhofer B. English as a Lingua franca / B. Seidlhofer // *ELT Journal*. – 2005. – Vol. 59/4. – P. 339–341.
15. Wolfram W. Integrating Language Variation into TESOL : Challenges from English Globalization / W. Wolfram // *Englishes in Multilingual Contexts, Multilingual Education* ; [A. Mahboob, L. Barratt (eds.)]. – 2014. – P. 14–24.

REFERENCES

1. Bagdasarova N. A. Lingua franca epochi globalizacii / N. A. Bagdasarova // *Puti povisheniya konkurentnosposobnosti ekonomiki Rosiji v uslovijach globalizacii* : mat. konf. – MGIMO : Universitet, 2008. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : www.mgimo.ru/files/35243/35243.pdf
2. Borodina D. S. Anglijskij lingva franka – za i protiv / D.S. Borodina // *Uchenije zapiski tavriceskogo nacional'nogo universiteta im. Vernadskogo. Serija «Filologija. Social'nije komunikacii»*. – 2011. – Tom 24 (63). – No 1. – Chast' 1. – S. 324–331.
3. Homenko O. Rol' anhlis'koi movi v umovach hlobalizacii / O. Homenko // *Vishcha shkola. Humanizacia navchal'noho procesu : zbirnik naukovih prac'*. – 2013. – Vip. LXI, 2013. – S. 203–217.
4. Crystal D. English Worldwide / D. Crystal R. Hogg and D. Denison (eds) // *A History of the English Language*. – Cambridge : CUP, 2006. – P. 420–439.
5. Crystal D. English as a Global Language / D. Crystal – Cambridge : CUP, 2003. – 228 p.
6. Graddol D. English Next: Why Global English May Mean the End of «English as a Foreign Language». / [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : www.britishcouncil.org/learning-research-english-next.pdf
7. Jenkins J. World Englishes / J. Jenkins. – London : Routledge, 2003. – 233 p.
8. Jenkins J. English as a Lingua Franca / J. Jenkins // *JACET 47th Annual Convention*. – Waseda University, 11 – 13 September 2008. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://www.jacet.org/2008convention/JACET2008_keynote_jenkins.pdf.
9. Kachru B. World Englishes: approaches, issues and resources / B. Kachru // *Language Teaching*. – 1992. – N. 25. – Cambridge : CUP. – P. 1–14.
10. Kachru B. Models for Non-native Englishes / B. B. Kachru // *The Other Tongue: English across Cultures* / Ed. by B. B. Kachru. – Urbana & Chicago : University of Illinois Press, 1992. – P. 48–74.
11. Mauranen A. Academic English as lingua franca – a corpus approach / A. Mauranen // *TESOL Quarterly* 37. – 2003. – P. 513–527.
12. McKay S. Teaching English as an International Language / S. McKay. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 150 p.
13. Seidlhofer B. Closing a conceptual gap: the case for a description of English as a lingua franca / B. Seidlhofer // *International Journal of Applied Linguistics*. – 2001. – Vol. 11. – P. 133–158.
14. Seidlhofer B. English as a Lingua franca / B. Seidlhofer // *ELT Journal*. – 2005. – Vol. 59/4. – P. 339–341.
15. Wolfram W. Integrating Language Variation into TESOL : Challenges from English Globalization / W. Wolfram // *Englishes in Multilingual Contexts, Multilingual Education* ; [A. Mahboob, L. Barratt (eds.)]. – 2014. – P. 14–24.

Статтю подано до редколегії 20.09.2015 р.